

היחסים המתפתחים בין ישראל לבין התפוצות בהקשר של מימוש חוק הלאום (2018)

שלמה פישר וג'ון רסקיי

תקציר מנהלים

דיאלוג העולם היהודי 2021 של המכון למדיניות העם היהודי שאף לאסוף ולתכלל את השקפותיה של ההנהגה היהודית הגלובלית בשאלה כיצד יש לממש את הסעיפים 6ב' ו-6ג' בחוק יסוד: ישראל - מדינת הלאום של העם היהודי תשכ"ח - 2018. בשני סעיפים אלה, ישראל נוטלת על עצמה אחריות לפעולה בתפוצות על מנת "לשמור על הזיקה בין המדינה ובין בני העם היהודי", ולחזוק "המורשת" [קרי החינוך היהודי] בקרב יהודי התפוצות. הדיאלוג סיפק לחברי ההנהגה היהודית הקשר לביטוי השקפותיהם בנושא מימוש ויישום המחויבויות האלה. שישה-עשר דיונים במסגרת הדיאלוג נערכו בארצות הברית, קנדה, אוסטרליה וישראל, ובסך הכל השתתפו בהם 301 משתתפים. (ראו להלן את הנתונים הדמוגרפיים של המשתתפים). כל המשתתפים מילאו שאלון (שסיפק בסיס נתונים משותף) והשתתפו בקבוצות מיקוד שהדיון בהן נמשך בין 60 ל-75 דקות. את ההמלצות שעלו מן הדיונים (והנידונות בצורה מפורטת בעמודים) ניתן לסכם כדלקמן:

1. הסכמה רחבה לכך שאם היעד הוא לחזק את היחסים בין יהודי ישראל לבין יהודי התפוצות, אזי מוטל על ממשלת ישראל לבצע השקעה משמעותית בפיצוח חקר ולימוד התפוצות במערכת בתי הספר הממלכתיים של ישראל.

2. יש להגדיל מהותית את ההזדמנויות למפגשים, פעולות גומלין ודו-שיח בין יהודי התפוצות לבין יהודי ישראל, באופן שיקנה למספרים הרבה יותר גדולים של יהודי ישראל והתפוצות את ההזדמנות להיפגש, לקיים פעילות גומלין וללמוד, אלה מאלה ואלה יחד עם אלה.

3. לצורך חיזוק החינוך היהודי בתפוצות, על משרד ראש הממשלה ו/או משרד התפוצות, הסוכנות היהודית, JFNA (ארגון הפדרציות היהודיות של אמריקה הצפונית), ונציגי ההנהגות באירופה, אמריקה הלטינית ואוסטרליה, להקים קבוצת תכנון שבה ישתפו פעולה ישראל והתפוצות.

מבוא

מאז הקמתה של מדינת ישראל, היחסים בין ישראל לבין התפוצות היו והינם נושא לדיון ולוויכוח בין מעצבי המדיניות ויהודים מעורבים, בתפוצות ובישראל כאחד. אולם יתכן שיחסים אלה הגיעו לרמה חדשה של מחויבות מצידה של מדינת ישראל עם חקיקתו של חוק יסוד: ישראל - מדינת הלאום של העם היהודי, שאותו חוקקה הכנסת ביולי 2018. חוק זה העניק ליחסים אלה מעמד חוקתי בישראל. סעיף 6 של החוק מוקדש ליחסים אלה:

(א) המדינה תשקוד על הבטחת שלומם של בני העם היהודי ושל אזרחיה הנתונים בצרה וקִשְׁקִיָּה בשל יהדותם או בשל אזרחותם.

(ב) המדינה תפעל בתפוצות לשימור הזיקה בין המדינה ובין בני העם היהודי.

(ג) המדינה תפעל לשימור המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית של העם היהודי בקרב יהדות התפוצות.

מטרת הדיאלוג היתה לקבל את השקפותיהם של יהודי ישראל, יהודי התפוצות, והנהגה היהודית העולמית ביחס ליישום סעיף 6 של חוק הלאום. שאלנו את המשתתפים מן התפוצות האם וכיצד יישום כאמור יהיה נאות לגבי קהילות יהודיות שחבריהן הינם אזרחים של מדינה שאיננה ישראל. לאחר מכן שאלנו יהודים מן התפוצות ויהודים מישראל האם מחויבויות אלה מצד מדינת ישראל הינן רצויות או מעשיות באופן כללי, ואם כן, כיצד יש ליישם אותן בפועל. מהי הדרך הטובה ביותר שעל מדינת ישראל לפעול בה על מנת "לשמור על הקשרים בין המדינה לבין בני העם היהודי", וכיצד על המדינה לפעול על מנת "לשמור על המורשת התרבותית, ההיסטורית והדתית של העם היהודי בקרב יהודים בתפוצות?"

החלק הראשון של הדיון הוקדש לשינויים ביחסי ישראל והתפוצות בתקופה האחרונה. דיוני הדיאלוג אורגנו באופן זה על מנת למקם בהקשר הנכון את הדיון במחויבויות חוק הלאום במציאות הנוכחית של יחסים אלה. כפי שנדון בספרים, מאמרים ומחקרים רבים, ישראל תלויה הרבה פחות מבעבר בתמיכה כספית של התפוצות, וחלקים גדלים והולכים של יהודי התפוצות אינם מזדהים כיום באופן מלא עם המדינות שנוקטת ממשלת ישראל ביחס לאוכלוסייה הפלסטינית, לשטח ולשלום, וביחס לפלורליזם דתי בישראל.

עם זאת, ההתפתחויות החדשות ביחסי ישראל והתפוצות אינן רק תוצר של האירועים מן התקופה האחרונה, כגון העימות הצבאי בעזה, או "נשות הכותל". הם משקפים חילוקי דעות מבניים וארוכי-טווח בין תנאי החיים היהודיים בתפוצות לבין תנאים אלה בישראל. זה נכון בעיקר בנוגע לתפוצה האמריקאית, אולם ברמה זו או אחרת, גם לקהילות יהודית אחרות במדינות המערב הדמוקרטיות. חלק מן המשקיפים השתמשו במונח "התרחקות" לגבי ההתפתחויות ביחסי ישראל - תפוצות בשנים האחרונות. מטרת הדיאלוג הנוכחי לא היתה לחקור את הסיבות להתרחקות זו, שיש הטוענים לקיומה - מאמרים וכנסים רבים התמקדו בנושא זה - אלא לחקור כיצד הן משפיעות על שאלה מעשית: האם וכיצד על ממשלת ישראל לקדם הינוך יהודי בתפוצות וקשרים בין קהילות התפוצות לבין מדינת ישראל.